

การเรียนรู้ผ่านการเล่น: กลยุทธ์การสอนเพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย

Learning Through Play: Instructional Strategies to Promote Early Childhood Development

สุระสิทธิ์ เขียวเขย¹, พัชรินทร์ โลหา² และ สุจิตรา ศุภหัตถิ³
Surasit Khiaochoei¹, Pattharin Loha² and Sujittra Supahuttee³

วิทยาลัยนครราชสีมา
Nakhonratchasima College, Thailand
Corresponding Author's Email: 1surasitk@nmc.ac.th

Received: February 15, 2026; Revised: February 27, 2026; Accepted: February 28, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการฉบับนี้นำเสนอแนวคิดและกลยุทธ์การสอนผ่านการเล่น (Play-based Learning) เพื่อส่งเสริมพัฒนาการของเด็กปฐมวัยในมิติต่างๆ ได้แก่ ด้านร่างกาย ภาษา อารมณ์ สังคม และสติปัญญา โดยอธิบายว่า “การเล่น” เป็นมากกว่ากิจกรรมที่ให้ความสนุกสนาน แต่เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับธรรมชาติของเด็กในช่วงวัยที่สมองมีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วที่สุด ทั้งนี้ ครูควรมีบทบาทในฐานะผู้อำนวยความสะดวกในการออกแบบกิจกรรมที่เหมาะสมกับพัฒนาการและความสนใจเฉพาะบุคคลของเด็กแต่ละคน

จากการวิเคราะห์ทางทฤษฎีและงานวิจัย พบว่าการเรียนรู้ผ่านการเล่นที่มีคุณภาพควรดำเนินการภายใต้สภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย เอื้อต่อการมีอิสระในการเลือกกิจกรรม และส่งเสริมปฏิสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่และเพื่อน การจัดกิจกรรมจึงควรยึดแนวคิดแบบบูรณาการ โดยให้ความสำคัญกับการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติจริง และยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากบทความนี้คือ โมเดล PLAY-4D Developmental Teaching Model ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบ 5 ประการ ได้แก่ การออกแบบสภาพแวดล้อม (Environment Design) การใช้สื่อการเล่นที่หลากหลาย (Material Variety) บทบาทของครูผู้เอื้ออำนวยการเรียนรู้ (Teacher-as-Facilitator) การเปิดโอกาสให้เด็กมีตัวเลือก (Child Agency & Choice) และการประเมินพัฒนาการ (Development Monitoring) โดยมีขั้นตอนการเรียนรู้แบบ P-L-A-Y (Prepare-Let-Assist-Yield) เป็นแนวทางปฏิบัติ โมเดลนี้สอดคล้องกับแนวคิด DAP (Developmentally Appropriate Practice) และการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ซึ่งเหมาะสมต่อการนำไปใช้ในสถานศึกษาระดับปฐมวัย เพื่อส่งเสริมศักยภาพเด็กให้เจริญเติบโตอย่างสมดุลและมีคุณภาพ

คำสำคัญ: การเรียนรู้ผ่านการเล่น, พัฒนาการเด็กปฐมวัย, ครูผู้เอื้ออำนวย, การเรียนรู้แบบบูรณาการ

Abstract

This academic article presents the concept and pedagogical strategy of play-based learning as an effective approach to promoting holistic development in early childhood. It emphasizes that “play” is not merely a recreational activity but a powerful learning process that aligns with the natural development of young children during the most rapid stage of

brain growth. The article argues that early childhood educators should serve as facilitators who design creative and developmentally appropriate activities based on each child's individual interests and needs.

Drawing upon theoretical analysis and relevant research, the article highlights that quality play-based learning must occur within a safe and meaningful learning environment. Essential conditions include providing a variety of materials and play options, granting children autonomy in selecting their activities, and fostering positive interactions between children, teachers, and peers. The instructional design should be grounded in integrative and child-centered approaches that encourage hands-on experiences and active learning processes.

The core contribution of this article is the introduction of the PLAY-4D Developmental Teaching Model, which comprises five key components: (1) Environment Design, (2) Material Variety, (3) Teacher-as-Facilitator, (4) Child Agency & Choice, and (5) Development Monitoring. The model follows a four-step process summarized as P-L-A-Y: Prepare, Let, Assist, and Yield. It aligns with the principles of Developmentally Appropriate Practice (DAP) and Active Learning, making it a suitable framework for application in early childhood education settings. This model ultimately aims to enhance children's developmental potential in physical, emotional, social, and cognitive domains through structured yet flexible and meaningful play experiences.

Keywords: Play-Based Learning, Early Childhood Development, Teacher as Facilitator, Integrative Learning

บทนำ

การจัดการศึกษาปฐมวัยในศตวรรษที่ 21 มุ่งเน้นการพัฒนาเด็กอย่างรอบด้าน โดยเฉพาะการเสริมสร้างพัฒนาการทางร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม ผ่านประสบการณ์ที่เหมาะสม

การเรียนรู้ผ่านการเล่น (Play-based Learning) ได้รับการยอมรับว่าเป็นกลยุทธ์การสอนที่สอดคล้องกับธรรมชาติของเด็กปฐมวัย ซึ่งมีพื้นฐานการเรียนรู้จากการลงมือกระทำจริง (Active Learning) และการมีส่วนร่วมกับสิ่งแวดล้อม (พรชูลี ลังกา และคณะ, 2568) การเล่นมิใช่เพียงกิจกรรมเพื่อความบันเทิง แต่เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่แฝงด้วยจุดมุ่งหมายด้านพัฒนาการอย่างมีประสิทธิภาพ จากความสำคัญของพัฒนาการเด็กปฐมวัยดังกล่าว แนวคิดหนึ่งที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางคือ “การจัดการเรียนรู้ผ่านการเล่น” ซึ่งในบริบทของประเทศไทย พบว่าการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในระดับปฐมวัยหลายแห่งยังคงเน้นการสอนแบบเน้นเนื้อหาและผลสัมฤทธิ์มากกว่ากระบวนการ ส่งผลให้เด็กขาดโอกาสในการพัฒนาอย่างสมวัย (วัชรภัทร เตชะวัฒนศิริดำรง, 2568) อีกทั้งครูและผู้ปกครองจำนวนมากยังไม่เข้าใจบทบาทของการเล่นอย่างลึกซึ้ง และมักมองว่าการเล่นเป็นเพียงกิจกรรมรอง (จิราภรณ์ เสือแก้ว และคณะ, 2568) ปัญหาที่ส่งผลให้เด็กจำนวนหนึ่งเผชิญภาวะความเครียดทางการเรียนและไม่สามารถแสดงศักยภาพได้เต็มที่ในช่วงวัยที่สำคัญต่อการพัฒนาโครงสร้างสมองและบุคลิกภาพ

ด้วยเหตุนี้ การศึกษากลยุทธ์การเรียนรู้ผ่านการเล่นจึงเป็นประเด็นสำคัญที่ควรได้รับการส่งเสริมอย่างเป็นระบบ บทความนี้มุ่งศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการเรียนรู้ผ่านการเล่น ตลอดจนเสนอ

แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีเป้าหมายส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัยในทุกมิติ โดยอาศัยหลักฐานจากงานวิจัยและบทความวิชาการไทยที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสารวิชาการที่เชื่อถือได้ (ณัชชญา เกตุสิริ และวารุณี เรืองรู้, 2565 อ้างถึงใน ประภัสสร สีสู่โพธิ์ และคณะ, 2568) เพื่อให้ครูปฐมวัยสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ อย่างมีประสิทธิภาพในบริบทของตน

ความหมายของการเรียนรู้ผ่านการเล่น

การเรียนรู้ผ่านการเล่น หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการที่เด็กมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเล่นซึ่งถูกออกแบบอย่างมีเป้าหมายและเป็นระบบ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมพัฒนาการในทุกด้านของเด็ก ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา การเล่นไม่ใช่เพียงกิจกรรมเพื่อความสนุกสนานเท่านั้น แต่ยังเป็นสื่อกลางที่มีพลังในการสร้างโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง (วัชรภัทร เตชะวัฒนศิริดำรง, 2568)

พรชูลี ลังกา และคณะ (2568) ให้ความหมายว่า การเรียนรู้ผ่านการเล่น คือการสร้างสภาพแวดล้อมที่เปิดโอกาสให้เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งรอบตัว ผ่านกิจกรรมที่ทำท่ายและหลากหลาย โดยไม่รู้สึกลึงแรงแกดตัน ส่งผลให้เด็กสามารถพัฒนาแนวคิด ความคิดสร้างสรรค์ และการสื่อสารได้อย่างเป็นธรรมชาติ และจิราภรณ์ เสือแก้ว และคณะ (2568) อธิบายว่าการเล่นถือเป็นกระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนรู้และการกระทำของเด็ก เป็นการหลอมรวมระหว่างจินตนาการและการทดลอง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ยั่งยืนและสอดคล้องกับวิถีชีวิตประจำวันของเด็ก

ประภัสสร สีสู่โพธิ์ และคณะ (2568) ได้กล่าวว่า การเล่นเป็นรากฐานของการเรียนรู้เชิงบูรณาการ โดยเฉพาะในช่วงปฐมวัย ซึ่งเป็นช่วงที่สมองเด็กมีการพัฒนาอย่างรวดเร็ว จึงจำเป็นต้องมีการจัดกิจกรรมการเล่นที่มีโครงสร้างและเป้าหมายที่ชัดเจน เพื่อส่งเสริมความคิดอย่างเป็นระบบ ดังที่ ยุทธพิชัย ขำทิพย์พาทิ และคณะ (2568) ให้ความเห็นว่าการเรียนรู้ผ่านการเล่นควรเน้นบริบทจริงที่มีความเชื่อมโยงกับประสบการณ์ของเด็ก พร้อมทั้งสนับสนุนให้เด็กมีส่วนร่วมในการตั้งคำถาม ทดลอง และแสดงออกอย่างอิสระ

สรุปได้ว่า การเรียนรู้ผ่านการเล่นจึงมิใช่เพียงเครื่องมือเสริมสร้างความบันเทิงในเด็กปฐมวัย หากแต่เป็นกลไกสำคัญที่หลอมรวมองค์ความรู้ ทักษะชีวิต และพฤติกรรมผ่านการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ ทั้งนี้ จำเป็นต้องออกแบบกิจกรรมให้เหมาะสมกับพัฒนาการและบริบทของเด็ก เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ทางการเรียนรู้อย่างแท้จริง

ความสำคัญของการเรียนรู้ผ่านการเล่น

การเรียนรู้ผ่านการเล่นเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างพัฒนาการเด็กปฐมวัยในทุกมิติ ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา การเล่นเป็นเครื่องมือธรรมชาติที่เปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงออกทางความคิดและจินตนาการอย่างอิสระ ซึ่งเป็นรากฐานของการเรียนรู้ที่ยั่งยืนและมีคุณภาพ (พรชูลี ลังกา และคณะ, 2568) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เด็กจะเรียนรู้ผ่านการเล่นโดยไม่รู้ตัว ทำให้สามารถเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้ง่ายกว่าการเรียนรู้แบบบังคับ

วัชรภัทร เตชะวัฒนศิริดำรง (2568) ได้ระบุว่า การเรียนรู้ผ่านการเล่นเป็นแนวทางที่ส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ทำให้เด็กได้มีโอกาสเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง และสร้างทักษะการคิดวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ดังที่ จิราภรณ์ เสือแก้ว และคณะ (2568) ได้กล่าวว่า การเล่นสามารถกระตุ้นพฤติกรรมด้านสุขภาพ การดูแลตนเอง และพฤติกรรม

สังคมของเด็กปฐมวัยได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะการใช้สื่อสร้างสรรค์และเกมเพื่อการเรียนรู้ที่ออกแบบให้สอดคล้องกับพัฒนาการของเด็กในแต่ละช่วงวัย

ประภัสสร สีสุโพธิ์ และคณะ (2568) ได้ชี้ให้เห็นว่า ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่ส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านการเล่นสามารถยกระดับคุณภาพเด็กปฐมวัยได้อย่างชัดเจน ทั้งในด้านทักษะชีวิตและความสัมพันธ์กับผู้อื่น อีกทั้งยังช่วยลดความเครียดในเด็กและสร้างทัศนคติเชิงบวกต่อการเรียนรู้ในระยะยาว ดังที่ ยุทธพิชัย ขำทิพย์พาทย์ และคณะ (2568) ได้เน้นว่า การเล่นเป็นกิจกรรมที่สร้างความหมายระหว่างแนวคิดและประสบการณ์ชีวิตของเด็ก โดยกิจกรรมการเล่นที่ดีจะต้องเอื้อต่อการคิดเชิงสัญลักษณ์ การสำรวจ การทดลอง และการสร้างความเข้าใจเชิงลึก ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาทักษะทางสังคมและสติปัญญา

โดยสรุปการเรียนรู้ผ่านการเล่นเป็นกลยุทธ์ทางการศึกษาที่ทรงคุณค่าและเหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับเด็กปฐมวัย เนื่องจากสอดคล้องกับธรรมชาติการเรียนรู้ของเด็ก ช่วยส่งเสริมทักษะชีวิต ความคิดสร้างสรรค์ การแก้ปัญหา และการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กลยุทธ์การสอนสำหรับการศึกษาปฐมวัย

การศึกษาปฐมวัยมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการวางรากฐานสำหรับการพัฒนาด้านวิชาการในอนาคตของเด็กปฐมวัย ซึ่งรวมถึงกลยุทธ์การสอนที่มีประสิทธิภาพและมีความเชื่อมโยงกับผลประโยชน์ระยะยาวของเด็กปฐมวัยจะช่วยให้เด็กได้รับทักษะ ความรู้ และประสบการณ์ที่จำเป็น ดังที่ ATHENA Career Academy (2023) ได้ให้ข้อเสนอแนะกลยุทธ์การสอนสำหรับการศึกษาปฐมวัยเพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเด็กปฐมวัย ไว้ดังนี้

1. นำการเรียนรู้ผ่านการเล่นมาใช้ หนึ่งในกลยุทธ์การสอนที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดสำหรับเด็กปฐมวัยคือการเรียนรู้ผ่านการเล่น สิ่งสำคัญคือการบูรณาการการเล่นเข้ากับบทเรียนและมอบโอกาสให้เด็กได้เล่นอย่างอิสระ การเรียนรู้ในลักษณะนี้ช่วยส่งเสริมความอยากรู้อยากเห็น ความเป็นอิสระ และความรักในการเรียนรู้
2. ฝึกฝนการสื่อสารสองทาง การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพเป็นกุญแจสำคัญในการศึกษาปฐมวัย การสื่อสารแบบสองทางไม่ได้หมายถึงเพียงแค่การฟังเด็กๆ เท่านั้น แต่ยังรวมถึงการส่งเสริมให้แสดงความคิดเห็นและไอเดียของตนเองด้วย ซึ่งสามารถทำได้ผ่านคำถามปลายเปิด การสนทนากลุ่ม และกิจกรรมสร้างสรรค์
3. ใช้การสอนแบบหลายประสาทสัมผัส เด็กปฐมวัยเรียนรู้ได้ดีที่สุดเมื่อมีส่วนร่วมอย่างเข้มข้นในกิจกรรมภาคปฏิบัติที่กระตุ้นประสาทสัมผัสทั้งห้า
4. ให้การเสริมแรงทางบวก แนวทางนี้ช่วยสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่อบอุ่นและสนับสนุนซึ่งเด็กปฐมวัยจะรู้สึกมีคุณค่าและประสบความสำเร็จ
5. กำหนดกฎเกณฑ์ การกำหนดกฎเกณฑ์และขอบเขตจะช่วยให้ผู้ดูแลเด็กปฐมวัยสามารถช่วยให้เด็กพัฒนาความมีวินัยในตนเอง ความรับผิดชอบ และความเคารพต่อตนเองและผู้อื่นได้
6. ส่งเสริมการเรียนรู้แบบร่วมมือ การให้โอกาสเด็กปฐมวัยได้มีปฏิสัมพันธ์และเรียนรู้ซึ่งกันและกันเป็นสิ่งสำคัญ การส่งเสริมความร่วมมือจะช่วยพัฒนาทักษะทางสังคมที่สำคัญ เช่น การสื่อสาร การทำงานเป็นทีม และความเห็นอกเห็นใจ
7. จัดให้มีการเรียนการสอนแบบเฉพาะบุคคล เด็กปฐมวัยทุกคนมีความเป็นเอกลักษณ์และเรียนรู้ในจังหวะของตนเอง ดังนั้น ครูปฐมวัยจึงจำเป็นต้องให้การสอนแบบเฉพาะบุคคลเพื่อตอบสนองความต้องการที่หลากหลาย

8. ให้การสนับสนุนทางอารมณ์ การศึกษาปฐมวัยมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมพัฒนาการทางอารมณ์ ดังนั้น การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยและอบอุ่น จะช่วยให้เด็กปฐมวัยได้เรียนรู้เกี่ยวกับอารมณ์ของตนเอง แสดงออกอย่างเหมาะสม และพัฒนาความเข้มแข็งทางจิตใจ

9. จัดให้มีประสบการณ์ภาคปฏิบัติ เด็กปฐมวัยมีความอยากรู้อยากเห็นตามธรรมชาติและเรียนรู้ได้ดีที่สุดผ่านประสบการณ์ตรง ดังนั้นจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้ดูแลเด็กปฐมวัยจะต้องจัดกิจกรรมลงมือปฏิบัติที่หลากหลาย เพื่อให้เด็กปฐมวัยได้สำรวจและค้นพบแนวคิดและไอเดียใหม่ ๆ

10. ทบทวนกลยุทธ์การสอน การทบทวนเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งของกลยุทธ์การสอนใด ๆ ดังนั้น การใช้เวลาในการทบทวนวิธีการและแนวทางการสอน จะช่วยให้ระบุจุดที่ต้องปรับปรุงและปรับวิธีการสอนให้เหมาะสม

สรุปได้ว่า กลยุทธ์การสอน เป็นแนวทาง วิธีการ หรือรูปแบบที่ครูหรือผู้สอนใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ทางการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยกลยุทธ์การสอนมิใช่เพียงแค่การสอนตามลำดับขั้นตอน แต่คือ “การวางแผนอย่างเป็นระบบ” ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และส่งผลให้เด็กปฐมวัยมีประสบการณ์การเรียนรู้ที่ดีด้วยพื้นฐานที่แข็งแกร่ง ซึ่งจะสามารถพัฒนาทักษะและทัศนคติของเด็กปฐมวัยได้ตลอดชีวิต

ความสำคัญของกลยุทธ์การสอนปฐมวัย

กลยุทธ์การสอนปฐมวัย มีบทบาทอย่างยิ่งต่อการพัฒนาเด็กในทุกมิติ เนื่องจากช่วงปฐมวัยเป็น “ช่วงทองของการเรียนรู้” (Golden Age of Learning) ที่สมองและพัฒนาการด้านต่าง ๆ เติบโตอย่างรวดเร็ว หากเลือกใช้กลยุทธ์การสอนที่เหมาะสมจะช่วยวางรากฐานที่มั่นคงต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ดังนั้น การเลือกใช้กลยุทธ์การสอนที่เหมาะสมจึงมีผลโดยตรงต่อพัฒนาการของเด็กปฐมวัยทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

Copple & Bredekamp (2009) ได้ให้ข้อเสนอแนะว่า กลยุทธ์การสอนปฐมวัยที่เหมาะสมช่วยพัฒนาเด็กอย่างสมดุลใน 4 มิติ ได้แก่ ร่างกาย อารมณ์-จิตใจ สังคม และสติปัญญา โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมผ่านการเล่นและประสบการณ์ตรง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้ตามพัฒนาการ (Developmentally Appropriate Practice: DAP) ที่เน้นให้เด็กเรียนรู้ผ่านกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัย ความสามารถ และบริบททางสังคม ดังที่ Berk (2018) ที่ชี้ให้เห็นว่า การจัดการเรียนรู้ที่คำนึงถึงพัฒนาการของเด็กช่วยเสริมสร้างการเชื่อมต่อของเซลล์สมอง ส่งผลให้เด็กมีพัฒนาการด้านภาษา การคิด และอารมณ์ที่ดีขึ้น และยังสอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2563) ที่ระบุว่า การจัดกิจกรรมที่คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลช่วยลดปัญหาการเรียนรู้และส่งเสริมพัฒนาการรายบุคคลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น จากความสำคัญดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ผ่านการเล่น (Play-based Learning) ทำให้เด็กเกิดความสุข สนุกสนาน เพลิดเพลิน และมีแรงจูงใจภายใน ซึ่งส่งผลให้เด็กเกิดเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ในระยะยาว ซึ่งการเรียนรู้ในลักษณะนี้ช่วยพัฒนาทักษะทางสังคม ความคิดสร้างสรรค์ และการแก้ปัญหาอย่างเป็นธรรมชาติ ดังที่ Partnership for 21st Century Skills (2019) ได้กล่าวว่า กลยุทธ์การสอนปฐมวัยที่เน้นกระบวนการคิด การลงมือปฏิบัติ และการทำงานร่วมกัน ช่วยปลูกฝังทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ได้แก่ การคิดวิเคราะห์ การคิดสร้างสรรค์ การสื่อสาร และการทำงานเป็นทีม ซึ่งเป็นทักษะสำคัญสำหรับการดำรงชีวิตและการทำงานในโลกยุคใหม่

สรุปได้ว่ากลยุทธ์การสอนปฐมวัยเป็นหัวใจสำคัญของการจัดการศึกษาในระดับต้น เนื่องจากมีบทบาทต่อการพัฒนาเด็กอย่างรอบด้าน ส่งเสริมศักยภาพรายบุคคล สร้างทัศนคติที่ดีต่อการเรียนรู้ และวางรากฐานสำคัญสู่การพัฒนาทักษะในศตวรรษที่ 21 การเลือกใช้กลยุทธ์การสอนที่เหมาะสมจึงเป็นภารกิจหลักของครูและสถานศึกษาในการพัฒนาเยาวชนให้เติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน

ความหมายการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย

พัฒนาการในช่วงปฐมวัยถือเป็นรากฐานสำคัญของชีวิตมนุษย์ เพราะเป็นช่วงวัยที่สมองมีการพัฒนาอย่างรวดเร็ว การส่งเสริมอย่างเหมาะสมจึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างคุณลักษณะพื้นฐานที่นำไปสู่ความสามารถในการเรียนรู้ การปรับตัว และการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม (ศิริขวัญ แซ่เฮ่า และศิริพรรณ กุลดี, 2568)

รัศมี ตันเจริญ และคณะ (2568) ได้กล่าวว่า การส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย หมายถึง กระบวนการจัดการเรียนรู้ การเลี้ยงดู และการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมอย่างมีระบบ เพื่อส่งเสริมพัฒนาการของเด็กในช่วงอายุ 0–6 ปี อย่างครอบคลุมในทุกมิติ ได้แก่ ด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา และจริยธรรม โดยให้สอดคล้องกับธรรมชาติของการเรียนรู้ผ่านการเล่น การมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลรอบข้าง และประสบการณ์ตรงจากสิ่งแวดล้อมรอบตัว

เพ็ญรัชต์ ไคว้ไพโรจน์ และคณะ (2567) ได้กล่าวว่า การส่งเสริมพัฒนาการเด็กผ่านกิจกรรมการเล่นเป็นช่องทางการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับเด็ก ทำให้เด็กได้เรียนรู้ทักษะต่างๆ ที่เป็นรากฐานของการเจริญเติบโต เป็นผู้ใหญ่ในทุกด้าน มีสุขภาพร่างกาย และจิตใจที่ดี ดังที่ เจนจิรา พรหมผิว และนนทชนน ปภพปาณิทร (2568) ได้กล่าวว่า การส่งเสริมพัฒนาการควรเน้นแนวคิด "การเรียนรู้ผ่านการเล่น" เพื่อให้เด็กได้พัฒนาทักษะต่างๆ โดยไม่รู้สึกรำคาญบังคับ ทั้งยังควรจัดกิจกรรมที่หลากหลายซึ่งสอดคล้องกับพัฒนาการแต่ละช่วงวัย นอกจากนี้ มะลิวัลย์ เศรษฐบุตร (2568) ยังได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ผู้ปกครอง ครู และบุคลากรที่เกี่ยวข้องต้องได้รับการอบรมให้มีความรู้และทักษะในการส่งเสริมพัฒนาการอย่างเหมาะสม

Shonkoff (2010) ได้กล่าวว่า การส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัยเป็นการจัดกิจกรรมหรือสิ่งแวดล้อมรอบตัว เด็กที่เหมาะสมในการเรียนรู้ของเด็ก ซึ่งสิ่งเหล่านี้อาจจะทำโดยตรงต่อเด็กหรือผู้ดูแลเด็ก พัฒนาการเด็กถูกกำหนดด้วยปัจจัยทางด้านพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อม โดยพันธุกรรมเป็นตัวกำหนดศักยภาพของเด็ก ส่วนสิ่งแวดล้อมเป็นตัวปรับเปลี่ยนการแสดงออกของพันธุกรรมให้ออกมามากที่สุดตามศักยภาพที่เด็กได้มาจากพันธุกรรม

สรุปได้ว่าการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย หมายถึง กระบวนการเสริมสร้างรากฐานชีวิตให้กับมนุษย์อย่างรอบด้าน ผ่านการจัดกิจกรรมที่เหมาะสมตามวัย การสนับสนุนจากครอบครัว ครู และบุคลากรที่มีความรู้ ตลอดจนสภาพแวดล้อมที่กระตุ้นพัฒนาการ เด็กที่ได้รับการส่งเสริมอย่างเหมาะสมจะมีแนวโน้มพัฒนาทักษะชีวิตและความสามารถในการเรียนรู้ได้อย่างมีคุณภาพ

ความสำคัญของการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย

การส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัยเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาทุนมนุษย์ในสังคม เนื่องจากช่วงวัยนี้เป็นระยะเวลาที่สมองและระบบประสาทของเด็กมีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วที่สุด การจัดสภาพแวดล้อมและประสบการณ์เรียนรู้ที่เหมาะสมจึงเป็นหัวใจหลักในการพัฒนาองค์รวมทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาอย่างสมดุล (มะลิวัลย์ เศรษฐบุตร, 2568) ดังที่ ศิริขวัญ แซ่เฮ่า และศิริพรรณ

กุลดี (2568) ได้ค้นพบว่า การส่งเสริมผ่านกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัย เช่น การเล่น การเล่านิทาน หรือกิจกรรมศิลปะ สามารถกระตุ้นการเรียนรู้ตามธรรมชาติของเด็กได้อย่างมีประสิทธิภาพ และยังเสริมสร้างแรงจูงใจภายในให้เด็กเกิดความรักในการเรียนรู้และสร้างทักษะทางสังคมที่ยั่งยืนในระยะยาว

นอกจากนี้ แนวคิดการส่งเสริมพัฒนาการในบริบทวัฒนธรรมและชุมชนมีความสำคัญอย่างยิ่ง เด็กจะพัฒนาได้อย่างแท้จริงเมื่อมีการส่งเสริมทั้งในบ้าน โรงเรียน และชุมชน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและครูอย่างเป็นระบบ (น้ำฝน โงษาฤทธิ์, 2568) ในด้านการประเมินพัฒนาการ เครื่องมืออย่าง DSPM (Developmental Surveillance and Promotion Manual) มีบทบาทสำคัญในการตรวจคัดกรองปัญหาแต่เนิ่น ๆ และวางแผนการส่งเสริมที่เหมาะสมกับเด็กแต่ละราย (สมกมล บุญมี และ จิราภรณ์ ทัพชัย, 2568)

สรุปได้ว่า การส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัยมีบทบาทเชิงโครงสร้างทางการศึกษาและสังคมในระยะยาว การวางรากฐานที่มั่นคงในช่วงต้นวัย จะส่งผลต่อคุณภาพชีวิตและความสามารถในการเรียนรู้ของเด็กในอนาคตอย่างมีนัยสำคัญ การมีนโยบาย ครู และผู้ปกครองที่ตระหนักรู้ในความสำคัญของพัฒนาการช่วงปฐมวัย คือปัจจัยแห่งความสำเร็จของระบบการศึกษาไทย

บทสรุป

การเรียนรู้ผ่านการเล่น (Play-based Learning) เป็นกลยุทธ์การสอนที่ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายในการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัยอย่างรอบด้าน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา บทความวิชาการฉบับนี้นำเสนอแนวคิดและหลักการสำคัญของการเรียนรู้ผ่านการเล่น ซึ่งอธิบายว่า “การเล่น” มิใช่เพียงกิจกรรมที่สร้างความสนุกสนานเท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องมือทางการศึกษาที่ทรงพลังในการเสริมสร้างกระบวนการคิดอย่างมีระบบ การพัฒนาทักษะชีวิต และการเรียนรู้ตามธรรมชาติของเด็กในช่วงวัยที่สมองมีความยืดหยุ่นสูงสุด โดยครูควรมีบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวก (facilitator) ที่ออกแบบกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ตามระดับพัฒนาการและความสนใจของเด็กแต่ละคน

บทความยังวิเคราะห์ว่าการเรียนรู้ผ่านการเล่นที่มีคุณภาพจะต้องเกิดขึ้นภายใต้บริบทการเรียนรู้ที่มีความปลอดภัยและมีความหมายสำหรับเด็ก องค์ประกอบสำคัญของการจัดการเรียนรู้รูปแบบนี้ได้แก่ การใช้วัสดุและของเล่นที่หลากหลาย การเปิดโอกาสให้เด็กมีอิสระในการเลือกเล่น และการสร้างปฏิสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างเด็กกับผู้สอนและเพื่อนร่วมกิจกรรม การวางแผนการสอนโดยยึดแนวคิดบูรณาการและยึดเด็กเป็นศูนย์กลางนั้น จะช่วยให้การเล่นเป็นกลไกหลักในการพัฒนาองค์ประกอบต่างๆ ของการเรียนรู้ ทั้งด้านภาษา ศาสตร์ ความคิดสร้างสรรค์ การแก้ปัญหา และการพัฒนาทางสังคม

โดยสรุปบทความนี้ชี้ให้เห็นว่าการเรียนรู้ผ่านการเล่นเป็นกลยุทธ์การสอนที่ส่งเสริมพัฒนาการของเด็กปฐมวัยอย่างรอบด้าน และควรได้รับการส่งเสริมในเชิงนโยบายและการปฏิบัติอย่างจริงจัง ทั้งในระดับสถานศึกษา ครอบครัว และชุมชน ผู้บริหารสถานศึกษาและครูควรได้รับการพัฒนาศักยภาพในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้รูปแบบนี้ให้มีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกัน การประเมินผลพัฒนาการควรพิจารณาควบคู่กับการสังเกตพฤติกรรมและผลลัพธ์จากกิจกรรมการเล่น เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกในการวางแผนส่งเสริมพัฒนาการเด็กในระยะยาวอย่างเหมาะสม จึงเกิดแนวคิดในการสร้างโมเดล “PLAY-4D Developmental Teaching Model” ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด DAP (Developmentally Appropriate Practice) และการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) เพื่อส่งเสริมพัฒนาการของเด็ก โดยเป็นการจัดการเรียนรู้ผ่านการเล่น ส่งผลต่อพัฒนาการโดยตรง และคุณภาพของเด็กในระยะยาว

องค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบโมเดล

ชื่อโมเดล: **PLAY-4D Developmental Teaching Model**

1. แนวคิดหลักของโมเดล

โมเดล PLAY-4D คือแนวทางการจัดการเรียนรู้โดยอาศัย "การเล่น" เป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กปฐมวัยในมิติทั้งสี่ ได้แก่

- Physical (ร่างกาย)
- Linguistic (ภาษา)
- Affective (อารมณ์-จิตใจ)
- Y – Social & Cognitive (สังคมและสติปัญญา)

โดยการเล่นถือเป็นกระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติของเด็กที่สอดคล้องกับพัฒนาการทางสมองในช่วงต้นวัย และสนับสนุนการเรียนรู้แบบองค์รวม ซึ่งการสอนผ่านการเล่นจึงเป็นทั้งกลยุทธ์และวิธีการที่มีรากฐานจากทฤษฎีพัฒนาการของ Piaget, Vygotsky และแนวคิด "เด็กเป็นศูนย์กลาง" (Child-centered Learning)

2. องค์ประกอบสำคัญของโมเดล

องค์ประกอบ	รายละเอียด
1. Environment Design	จัดสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย ยืดหยุ่น กระตุ้นประสาทสัมผัส และเอื้อต่อการเลือกเล่นอย่างอิสระ
2. Material Variety	ใช้สื่อการเล่นที่หลากหลาย ทั้งแบบโครงสร้าง (structured play) และอิสระ (free play)
3. Teacher-as-Facilitator	ครูมีบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวก ให้คำแนะนำ สังเกต และสะท้อนผลจากกิจกรรมการเล่น
4. Child Agency & Choice	เปิดโอกาสให้เด็กตัดสินใจเลือกกิจกรรมด้วยตนเอง เพื่อสร้างแรงจูงใจภายใน
5. Development Monitoring	การประเมินผ่านการสังเกตพฤติกรรมระหว่างเล่น ควบคู่กับเครื่องมือมาตรฐาน เช่น DSPM

3. กระบวนการพัฒนาตามโมเดล

PLAY = Prepare - Let - Assist - Yield

- 1) **Prepare** เตรียมพื้นที่ กิจกรรม และสื่อที่เหมาะสมตามพัฒนาการ
- 2) **Let** เปิดโอกาสให้เด็กเล่นอย่างเสรีตามความสนใจ
- 3) **Assist** ครูเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์ กระตุ้น ถาม-ตอบ หรือร่วมเล่น
- 4) **Yield** ครูบันทึกผลการสังเกต สรุปพัฒนาการ และออกแบบการส่งเสริมต่อเนื่อง

4. คุณค่าทางวิชาการของโมเดล

- สอดคล้องกับการเรียนรู้เชิงพัฒนาการ (Developmentally Appropriate Practice: DAP)
- ส่งเสริมทักษะ Executive Function ผ่านการวางแผน แก้ปัญหา และการควบคุมตนเอง
- เน้นการมีส่วนร่วมของครู เด็ก และครอบครัว ในกระบวนการเรียนรู้
- รองรับการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning ตามกรอบนโยบายการศึกษาปฐมวัยแห่งชาติ

5. สรุป โมเดล PLAY-4D เป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่ใช้การเล่นเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาเด็กปฐมวัยอย่างรอบด้าน ครอบคลุมทั้งมิติ Physical, Linguistic, Affective และ Y-Social & Cognitive ผ่านกระบวนการ PLAY = Prepare - Let - Assist - Yield ซึ่งเป็นกรอบการจัดการเรียนรู้ที่เป็นระบบ สอดคล้องกับธรรมชาติการเรียนรู้ของเด็ก และหลักการพัฒนาการตามวัย ผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และการสังเกตประเมินที่มีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาอย่างเหมาะสมในแต่ละรายบุคคล โมเดลนี้จึงเหมาะสมอย่างยิ่งต่อการประยุกต์ใช้ในระดับนโยบาย ครูผู้สอน ตลอดจนการพัฒนาเครื่องมือการเรียนรู้ของผู้ปกครองในศตวรรษที่ 21 ให้ได้รับการพัฒนาศักยภาพด้านการออกแบบสภาพแวดล้อม สื่อการเรียนรู้ และบทบาทการเป็นผู้อำนวยความสะดวก เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุกและการมีส่วนร่วมของเด็กอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- เจนจิรา พรหมผิว และนนทนนปภพ ปาลินทร. (2565). ผลการจัดกิจกรรมศิลปะเป็นกลุ่มที่มีต่อทักษะการวางแผนของเด็กปฐมวัยในเครือข่ายโรงเรียนเทศบาลจังหวัดขอนแก่น. *วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี*, 8(6), 787–796.
- จิราภรณ์ เสือแก้ว และคณะ. (2568). การสร้างเสริมสุขภาพช่องปากผ่านสื่อสร้างสรรค์: แนวทางใหม่ของการเรียนรู้ในเด็ก. *วารสารวิทยาศาสตร์สุขภาพและสาธารณสุข วชิระภูเก็ต*, 5(2), 1–13.
- ณัชฐยา เกตุสิริ และวารุณี เรียนรู้. (2565). การพัฒนาทักษะชีวิตสำหรับเด็กปฐมวัยผ่านกิจกรรมบูรณาการในชีวิตประจำวัน. *วารสารวิชาการนวัตกรรมการบริหารการศึกษา*, 4(2), 1–8.
- น้ำฝน โงษาฤทธิ. (2568). บทบาทของผู้ปกครองในการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตำบลขาว. *วารสารศรีขววนคร*, 1(3), 91–100.
- ประภัสสร สีสุโพธิ์ และคณะ (2568). การบริหารงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบลตลาดไทร อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดนครราชสีมา. *วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี*, 8(3), 443–455.

- พรชูลี ลังกา และคณะ. (2568). การเล่นเพื่อประเมิน: แนวทางการประเมินพัฒนาการเด็กปฐมวัยที่สอดคล้องกับธรรมชาติการเรียนรู้. *วารสารวิชาการศึกษาศาสตร์ ศรีนครินทรวิโรฒ*, 26(2), 276–290.
- เพ็ญรัชต์ โค้วไพโรจน์ และคณะ. (2567). การส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย 0-5 ปี ผ่านกิจกรรมการเล่น: การประยุกต์ใช้ทฤษฎีการส่งเสริมสุขภาพของเพนเดอร์. *วารสารเกื้อการุณย์*, 31(2), 431–442
- มะลิวัลย์ เศรษฐบุตร. (2568). พัฒนาการส่งเสริมและป้องกันภาวะโลหิตจางในเด็กปฐมวัย อำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์. *วารสารสิ่งแวดล้อมศึกษาการแพทย์และสุขภาพ*, 10(4), 26–35.
- ยุทธพิชัย ขำทิพย์พาที และคณะ. (2568). การประเมินความต้องการจำเป็นและแนวทางการพัฒนาทักษะการคิดเชิงสัญลักษณ์ของนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2. *วารสารสังคมศึกษาปริทรรศน์*, 1(4), 1–15.
- รัศมี ดันเจริญ และคณะ. (2568). การพัฒนาครูโดยใช้กระบวนการชี้แนะและการเป็นพี่เลี้ยงร่วมกับการสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อส่งเสริมความสามารถในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และการทำวิจัยในชั้นเรียนของครูปฐมวัยในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก. *วารสารครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา*, 19(2), 97–116.
- วัชรภัทร เตชะวัฒนศิริดำรง. (2568). การศึกษาสภาพ ความต้องการจำเป็น และแนวทางการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2568 ของสถานศึกษานำร่องในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. *วารสารสังคมศึกษาปริทรรศน์*, 1(5), 1–13.
- ศิริขวัญ แซ่เฮ่า และศิริพรรณ กุลดี. (2568). การพัฒนารูปแบบการเล่นเพื่อส่งเสริมพัฒนาการด้านภาษาของเด็กปฐมวัย: บริบทครอบครัวและสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย. *วารสารสิ่งแวดล้อมศึกษาการแพทย์และสุขภาพ*, 10(4), 577–587.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2563). *แนวทางการจัดการเรียนรู้ปฐมวัยตามหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2560*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- สมกมล บุญมี และจิราภรณ์ ทัพชัย. (2568). มองผ่านเลนส์ชาติพันธุ์วรรณนา กับการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ในบริบทปฐมวัย. *วารสารชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพครู*, 5(2), 106–117.
- ATHENA Career Academy. (2023). *Teaching Strategies for Early Childhood Education*. <https://www.athenacareers.edu/teaching-strategies-for-early-childhood-education/>
- Berk, L. E. (2018). *Development Through the Lifespan* (7th ed.). Boston: Pearson.
- Copple, C., & Bredekamp, S. (2009). *Developmentally Appropriate Practice in Early Childhood Programs Serving Children from Birth through Age 8*. Washington, DC: NAEYC.
- J.P. Shonkoff. (2010). Building a new Biodevelopmental framework to guide the future of early childhood policy. *Child Development*, 81(1), 357.